

of organizations and public authorities contradicts the need to ensure their organizational integrity as subjects of law, endowed with a complete kind of legal subjectivity, namely «personal legal subjectivity».

Keywords: theoretical concepts of jurisprudence, category «legal subjectivity», legal entity, personal legal subjectivity, structural division of a legal entity.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-15

УДК 340.132.6

*Шевченко Анатолій Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії, історії права і держави
та конституційного права
Університету державної фіскальної служби України,
заслужений юрист України
ORCID: 0000-0003-2663-9892*

*Антошкіна Валерія Костянтинівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, історії права
і держави та конституційного права
Бердянського університету менеджменту і бізнесу
ORCID: 0000 0003 2136 3073*

НАУКОВО-ПРАВОВА ДОКТРИНА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ПРАВОТЛУМАЧЕННІ

Постановка проблеми. Дослідження юридичного тлумачення передбачає висвітлення таких його основних складників – об’єкт, суб’єкт, способи та результати. При цьому, якщо саме особливостями об’єкта тлумачення і його статусом обумовлюється склад суб’єктів тлумачення, то вибір конкретних способів тлумачення та значення результатів більшою мірою залежить від суб’єктів інтерпретаційної діяльності, які мають різний рівень професійної підготовки, індивідуальний досвід, особисті ціннісні орієнтири, мету тлумачення, обумовлену особливостями конкретної справи, у зв’язку з вирішенням якої відбувається з’ясування змісту відповідного об’єкта тлумачення [1, с. 21]. Це визначає підвищену увагу правознавців до питання класифікації осіб, що здійснюють юридичне тлумачення. Підходи до класифікації суб’єктів тлумачення у юридичній науці склалися давно і є усталеними. Традиційним є розмежування тлумачення на офіційне (автентичне та легальне) та неофіційне (повсякденне, професійне, доктринальне). Незважаючи на підвищення уваги вітчизняних правознавців в останні десятиліття до наукової розробки різних аспектів правотлумачення більшість робіт щодо визначення характеристик суб’єктів правоінтерпретаційної діяльності присвячено вивченню особливостей офіційного тлумачення, натомість такому виду тлумачення як доктринальне не приділяється належної уваги. Саме тому вважаємо за необхідне зосередити увагу на цьому виді тлумачення в нашій статті, але подивитися ширше на цю проблематику, не просто як на юридичне тлумачення окремих науковців-правознавців або їх колективів, а висвітлити також напрями і способи використання науково-правової доктрини в процесі інтерпретації юридичних текстів іншими суб’єктами, особливо суддями. Також вважаємо за необхідне у світлі останніх тенденцій розвитку судової системи України розвинути поняття, що набувають актуальності – судові доктрини та підходи до вирішення виключних правових проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правовій доктрині та особливостям доктринального тлумачення присвятили свої роботи такі вітчизняні та зарубіжні автори: Д. А. Басатов, О. Г. Варич, Є. П. Євграфова, М. Ю. Ємелін, М. В. Кармаліта, Н. Я. Лепіш, В. С. Малента, Г. Н. Надежин, М. П. Орзіх, Р. В. Пузіков, І. В. Семеніхін, А. Є. Шевченко та ін. Однак, не дивлячись на значну

кількість праць із зазначеної проблематики, одностайності думок із приводу конкретних форм застосування правової доктрини та результатів доктринального тлумачення для вирішення питань тлумачення юридичних текстів, зокрема правозастосовними органами, немає, що зумовлює актуальність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Мета статті. Метою цієї статті є з'ясування впливу науково-правової доктрини на правотлумачний процес сучасної України, зокрема, аналіз використання доктринальних джерел під час офіційного тлумачення. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання: визначити підходи до розуміння науково-правової доктрини та особливі характеристики доктринального тлумачення, специфіку його об'єктивації, регулятивну роль та потенціал.

Основні результати дослідження. Визначення правової доктрини розрізняються між собою методологічними підходами. Так, Є. Ю. Полянський наголошує, що під правовою доктриною потрібно розуміти сукупність ідей та принципів, а також правових інститутів, які знаходяться в нерозривному двосторонньому зв'язку з юридичною наукою, законодавством і практикою та визначають основні засади, на яких засновується правова система держави [2, с. 311]. Зі свого боку, І. В. Семеніхін також надає визначення правовій доктрині, окреслюючи її конститутивні ознаки: «... це зумовлена характером політико-правової культури суспільства система ідей та наукових поглядів на право, актуальні напрями розвитку правової системи, які визнаються юридичною спільнотою, є концептуальною основою нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності» [3, с. 72].

При цьому Є. П. Євграфова цілком слушно наголошує на потребі розмежування понять юридична «наука» і «доктрина». Вчена зазначає, що «по-перше, правова наука – визнаний соціальний інститут, призначення якого – пізнання закономірностей виникнення, розвитку та функціонування правових систем, розкриття і пояснення механізму дії останніх... По-друге, це досить складна система взаємопов'язаних між собою наукових галузей, інститутів, напрямів, якими визначається відповідна спеціалізація досліджень, а також певні результати останніх...». До таких результатів авторка відносить і формування наукових доктрин, вказуючи: «доктрина за такою логікою є структурним елементом правової науки, тому цілком природним є те, що в такому контексті термін «доктринальний» визначається як науковий, оскільки походить від поняття «наука», є її результатом» [4, с. 43]. До доктринальних відносимо такі наукові знання, які пройшли експертну перевірку, отримали конвенціональне значення і суспільне визнання у середовищі професіоналів [5, с. 46].

Формування правової доктрини відбувається на основі даних про об'єктивні закономірності існування, взаємодії й розвитку правових явищ, що є основною причиною її високого авторитету, передумовою для легітимації доктринальних положень у правосвідомості юридичної спільноти, і як наслідок – сприйняття юридичною практикою, у тому числі можливого офіційного визнання державою (наприклад, шляхом включення того чи іншого доктринального положення до тексту закону) [6, с. 54]. У якості неформального чинника правотворчості можна відмітити користування законодавцем доктриною у процесі запровадження юридичної термінології, вироблення прийомів та способів правового регулювання, становлення принципів права. Вплив на нормотворчу діяльність, пов'язаний із розробкою понятійно-категоріального апарату, яким користується законодавець, удосконаленням юридичної техніки, залученням науковців до опрацювання проєктів нормативно-правових актів у формі надання консультативної та експертної допомоги [7, с. 64-72].

Правова доктрина не визнається в Україні формальним джерелом права, її положення не є загальнообов'язковими. На практиці термін «доктрина» найбільш часто використовується у зв'язку із тлумаченням правових норм, що викликало появу таких похідних категорій, як доктринальне право і доктринальне тлумачення. При цьому в доктрині можна знайти не тільки пояснення, як розуміти певний нормативний припис, поняття, правову категорію, а й, що не менш важливо, в доктрині розробляються основні положення стосовно інструментарію правотлумачної діяльності.

Правова доктрина є важливою передумовою для втілення наукових концепцій та розробок у правосвідомість юристів і в такому розумінні виступає як інтелектуальна цінність, що отримує прояв у формуванні правосвідомості та правової культури юристів, професійного юридичного мислення [8, с. 34]. Вона не зводиться виключно до пізнання позитивного права, аналізу його галузей і правових інститутів, а містить бачення права, яким воно має бути, тобто його уявний ідеальний образ, обґрунтовує необхідність і доцільність закріплення норм права, а також виступає вагомим чинником формування права [6, с. 56].

Зазначається, що правова доктрина у різні історичні епохи мала різні форми: правові вчення окремих юристів, право усталених у науці думок (*communis doctorum opinio*), право юридичної

експертизи (*respousa*), спільна думка вчених (*communis opinio doctorum*) [9, с.163]. Можемо зробити висновок, що всі вони мають місце і нині.

На один із важливих аспектів правової доктрини звертає увагу Х. І. Гаджиев: вона є відображенням реального стану наукової думки, яка одночасно зобов'язана не просто систематично оновлюватися, але і бути своєрідним джерелом натхнення для тих, хто запозичує пропоновані нею сучасні методи вирішення юридичних проблем [10, с.16].

Правова доктрина має визнання й авторитет у правових сім'ях романо-германського й англосаксонського права та залишається сьогодні одним з джерел права у релігійних правових сім'ях. Як слушно зазначається у юридичній літературі, роль правової доктрини значно відрізняється у різних правових сім'ях. Науково-правова доктрина в давнину мала значну правотворчу роль, зокрема була основним джерелом права в романо-германській правовій сім'ї. Р. Давид зазначав, що саме в університетах були переважно вироблені в XII-XIX ст. основні принципи права, які порівняно нещодавно в рамках поширення тенденцій кодифікації законодавства замінені першістю закону [11, с.142-143]. У наш час доктрина відіграє роль додаткового неформалізованого джерела права і для законодавця слугує відповідним орієнтиром, де можна звернутися щодо правильного вживання понять, правильного формулювання змісту правових норм. Водночас при правозастосуванні в доктрині шукають відповіді та орієнтири, щоб зрозуміти зміст норм [12, с.13]. Так, у Цивільному кодексі Швейцарії зазначається, що у випадках прогалин в законодавстві можна застосовувати положення робіт найбільш відомих учених у сфері цивільного права. У Австрії дозволено робити посилання на доктринальні висновки в судовому процесі, зокрема на наукові погляди Г. Кельзена [13, с. 157].

Щодо сім'ї загального права, то широкі повноваження по тлумаченню права британських суддів при розгляді конкретних справ не виключають посилання при формуванні правової позиції на авторитетних вчених-юристів (Гленвілл, Бректон, Блекстон і Кук). До того ж, як зазначає Ю. В. Неділько, з кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ така тенденція цитування робіт вчених-юристів судами активізується. Праці перерахованих вище авторитетних юристів минулого і зараз визнаються у Великобританії джерелами права, а також у британській судовій практиці непоодинокими є випадки звернення суддів до сучасних учених-юристів за роз'ясненнями і цитування їх думок у судових рішеннях [14, с.16-17].

Що ж являє собою, власне, доктринальне тлумачення з огляду на наявні у юридичній науці погляди щодо сутності науково-правової доктрини? Так, на думку Ю. Г. Арзамасова, «доктринальне тлумачення – це науково-дослідний вид юридичної діяльності, заснований на правовому аналізі та прогнозуванні, який сприяє виявленню тенденцій правового регулювання, що здійснюється компетентною особою або групою осіб, що володіють спеціальними знаннями, вміннями і досвідом, спрямований на роз'яснення змісту правових норм, понять або явищ у цілях їх правильного з'ясування і подальшого застосування» [15, с.12]. Аналіз наведеного визначення доктринального тлумачення свідчить про те, що автор в якості особливостей такого виду інтерпретації виділяє його науково-дослідний, прогностичний (пропонується певний спосіб (варіант) тлумачення змісту відповідного юридичного тексту для його подальшої реалізації іншими особами) характер.

У контексті наведеного потрібно дослідити такий аспект: якщо спиратися на наведені вище визначення, то не всі ідеї, концепції, теорії, правова інформація можуть бути віднесені до науково-правової доктрини, тому не можемо говорити про доктринальність юридичного тлумачення тільки на підставі того, що воно надано вченим-правознавцем.

Відповідно до цього суб'єктами доктринального наукового тлумачення можуть бути окремі учений або колектив, якщо результати їх правоінтерпретаційної діяльності будуть наближені до вершини юридичної майстерності, поєднувати юридичні знання, правову культуру, елементи юридичного мистецтва [16, с. 61]. При цьому учений, що здійснюватиме таку діяльність, буде характеризуватися таким чином: людина з абстрактним мисленням, яка займається вивченням права, володіє сумою історичних і сучасних знань, здатна до інтерпретації не тільки норм, а й принципів права, володіє певною методологією дослідження [17].

У свою чергу авторитет судження таких суб'єктів буде визнаватися юридичною громадськістю (вчені та практики), здатною оцінити результати такої діяльності, об'єктивовані в письмовій (монографія, наукова стаття, науковий (науково-практичний) коментар, експертний висновок тощо) та усній (публічний виступ, лекція, порада, рекомендація тощо) формах [18, с. 23]. При цьому результати такої діяльності будуть застосовані в правотворчості та правозастосуванні для обґрунтування та

аргументації певної правової позиції. Також нині завдяки розвитку сучасних інформаційних технологій одним із показників авторитетності та визнання відповідних положень наукових робіт як «допоміжний інструмент» можемо визнати індекс наукового цитування (тобто інформація про публікації індивідуальних та колективних суб'єктів наукової діяльності й показники їх цитованості) [19].

Особливо необхідно відзначити важливість науково-практичних коментарів кодексів та законів, під яким слід розуміти юридичний текст, який є формою вираження юридичної доктрини та містить узгоджені наукові погляди та концептуальні висновки учених та/або практиків правової сфери щодо сутності письмових правових актів, порядку їх втілення у життя та зв'язку з іншими актами [20, с.11]. Також варто звернути увагу на такий аспект: непоодинокі випадки, коли до розробки кодексів залучають науковців-юристів, які в подальшому беруть участь у підготовці науково-практичних коментарів до таких кодексів. Звичайно, в такому випадку не можемо говорити про автентичне тлумачення, але в цих роботах можуть міститися пояснення чому обрано саме такий варіант регулювання відповідних правовідносин. Так, Сімейний кодекс України, розробником проекту якого була З. В. Ромовська, містив велику кількість новел, положень не типових для вітчизняної юридичної науки та практики. З цієї причини науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України, підготований вченою, дозволив зрозуміти і прояснити окремі спірні моменти як для науковців, так і для практиків.

Також доцільно відзначити в контексті теми дослідження «Юридичну енциклопедію» у 6 т. (голова редкол. Ю. С. Шемшученко) 1998 р. – перший в Україні багатотомний систематизований звід знань про державу і право, який понад двадцять років використовується в науковій та практичній діяльності вітчизняними юристами [21]. Ця фундаментальна праця містить словник та правові поняття, на які можуть орієнтуватися, спиратися всі суб'єкти права при виникненні питань щодо їх змісту.

Потрібно відзначити в рамках цієї статті позицію, висловлену, вченою-правознавцем, членом Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії Ради Європи) Т. Я. Хабрієвою, про те, що тлумачення Венеціанською комісією – новий вид міжнародного тлумачення національного права, який спрямовано на: оцінку й вдосконалення національного законодавства та консолідацію підходів держав-учасниць і міжнародних організацій до розуміння змісту європейських правових стандартів та генерації правових понять та категорій. Вона також звертає увагу, що 1/3 складу комісії є докторами права [22, с.14], тому певною мірою можна говорити про доктринальний характер тлумачення вказаної інституції в певних випадках. Позиція щодо сприйняття тлумачення Венеціанської комісії як нового феномену в праві підтримується і українськими ученими [23, с.19]. На підтвердження тези про доктринальний характер вказаної діяльності можемо навести приклад, коли Венеціанська комісія у березні 2011 року ухвалила спеціальну доповідь «Верховенство права» з метою викладення «загальноновизнаного чіткого розуміння поняття «верховенство права», завдяки чому міжнародні організації, а також національні та міжнародні суди могли б тлумачити і застосовувати цю фундаментальну цінність» [24, с. 200-201].

Розглянемо у зв'язку з досліджуваним питанням новелу цивільного процесуального, господарського процесуального права, а саме: залучення до судового провадження експерта у галузі права (має науковий ступінь; є визнаним фахівцем у галузі права) з можливістю надання висновку. Як зазначає М. Гетманцев, отримані висновки являють собою відповідно процес та результат пізнавальної діяльності, що має суб'єктивно-об'єктивний характер надання. Така собі консультативно-технічна допомога судді (суддям) [25, с. 334], яку можна, на нашу думку, віднести до актів доктринального тлумачення, спрямована на: застосування аналогії права та аналогії закону; використання норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі. Зазначаючи позитивний ефект нововведення, фахівці відзначають низку проблемних питань, які законодавець не врахував при виданні відповідних норм, що підтверджує і аналіз відповідної судової практики з цього питання [26].

Щодо класифікації доктринального тлумачення, то за аналогією з іншими видами тлумачення можемо навести такі: 1) за ступенем поширення на суспільні відносини – загальне і казуальне; 2) за суб'єктивним складом – індивідуальне, колективне; 3) залежно від того, за чиєю ініціативою воно здійснюється, – здійснюване за власною ініціативою та зовнішньо ініційоване (надання експертного висновку); 4) залежно від того, здійснюється воно до чи після набуття юридичної сили інтерпретованого акта – попереднє та наступне; 5) за змістом або за характером питань, що підлягають встановленню, – матеріальне і процесуальне; 6) залежно від кількості норм, що тлумачаться, – тлумачення окремої норми та комплексне тлумачення [27, с.12].

Заслуговує на увагу думка І. В. Спасибо-Фатеевої, яка зазначає, що «важливим аспектом у розумінні доктринального тлумачення є вироблення та застосування доктрин у судовій практиці, де суттєве значення має діяльність як науковців, так і суддів за такими напрямками: а) роз'яснення теоретичних засад законодавства, його принципів та новел; б) підготовка та перепідготовка судових кадрів; в) участь науковців у розробці проєктів постанов пленумів Верховного Суду України та актів Вищого господарського суду України; г) індивідуальні консультації, експертні висновки науковців на запити з конкретних проблемних питань застосування права юрисдикційними органами, в тому числі для розгляду справ у суді» [28, с.15]. З вищевикладених положень наочно видно важливий аспект – зв'язок доктринального та судового тлумачення. Так, Г. Н. Надежин, зазначає що багато російських дореволюційних юристів, зокрема Г. Ф. Шершеневич, писали тільки про «науково-судове тлумачення, яке виходить від учених або практиків і знаходить силу переконливості в моральному авторитеті науки і суду» [29, с.10-11]. Сучасні вчені-правознавці, досліджуючи питання застосування правової доктрини Верховним Судом при перегляді рішень, визначають, що вказане може відбуватися у трьох формах: 1) використання висновків Науково-консультативної ради при Верховному Суді (утворюється з висококваліфікованих фахівців у сфері права); 2) отримання індивідуальних консультацій та правових висновків від науковців у галузі права (не передбачено у чинному законодавстві, однак, незважаючи на це, є досить поширеним явищем у практиці); 3) безпосереднє використання доктринальних джерел при вирішенні справи Верховним Судом (розглядається як перспективний напрям) [30, с. 86].

Особливо така тенденція взаємозв'язку видів тлумачення за суб'єктом прослідковується у правотлумачній діяльності Конституційного Суду України (далі – КСУ), оскільки доктринальне та офіційне тлумачення КСУ є особливо важливими і становлять базу (підґрунтя) для інших видів тлумачення. Саме вони в кінцевому підсумку впливають не тільки на функціонування правової системи країни, а й визначають перспективи і вектори її розвитку.

Стосовно КСУ дуже часто суб'єктом тлумачення тут може виступати вчений, який тлумачить певну норму права і працює на посаді судді. До того ж суддям КСУ дозволено займатись науковою та викладацькою діяльністю у галузі права, тому маємо підстави стверджувати, що суддів Конституційного Суду України певною мірою можна вважати «суб'єктами доктринального тлумачення». На посадах суддів КСУ працювало і працює чимало авторитетних вчених-юристів, науковців із вченим ступенем і званням, які одночасно займаються і науковою діяльністю. Адже суддя може застосовувати результати своїх наукових напрацювань при тлумаченні норм права в процесі суддівської діяльності й одночасно використовувати у наукових дослідженнях свій практичний досвід. Це певною мірою накладає відбиток на результати їх професійної діяльності та актуалізує питання визначення співвідношення доктринального і офіційного тлумачення.

На доктринальність характеру діяльності КСУ вказує також те, що в її процесі важливе значення посідає наукове забезпечення, яке здійснюється, зокрема, через діяльність Науково-консультативної ради Конституційного Суду України (нині входять 82 знаних і авторитетних вчених-правознавці, які є представниками вітчизняних наукових установ та закладів вищої освіти) [31]. Науково-експертні висновки членів Науково-консультативної ради у 2020 році включені до матеріалів справ до рішень Конституційного Суду України, що стосуються різноманітних правових проблем: обмеження прав і свобод людини і громадянина з метою запобігання поширенню на території України COVID-19 (Рішення № 10-р/2020 від 28 серпня 2020 року); управління об'єктами державної власності (Рішення № 8-р(І)/2020 від 22 липня 2020 року); вчинення виконавчих написів нотаріусами (Рішення № 7-р(І)/2020 від 1 липня 2020 року); кримінальна відповідальність за постановлення суддею завідомо неправосудного рішення (Рішення № 7-р/2020 від 11 червня 2020 року); зменшення кількісного складу суддів Верховного Суду (Рішення № 4-р/2020 від 11 березня 2020 року); неможливість надання інформації за запитом щодо матеріалів справи, яку розглядає Конституційний Суд України (Рішення № 1-р(І)/2020 від 22 січня 2020 року) [32, с. 6]. Висвітлюючи питання використання правової доктрини в діяльності КСУ, М. Орзіх зазначає, що конституційна юстиція є вагомим «споживачем» доктрини та нерідко використовує її як вирішальний аргумент для прийняття рішення. Автор зауважує, що, як правило, у мотивувальній частині, наводиться обґрунтування доктриною або правовою позицією, що має зміст та значення правової доктрини, за формулами: «Конституційний Суд України, виходячи з ... правової доктрини ... та своєї позиції»; «Відповідно до конституційної доктрини України ... (з окремих думок суддів); «Деякі висновки Суду супер-

чать доктринальним підходам теорії змагальності»; «Щодо доктринального варіанта поняття» [33, с. 57-58]. Відтак рішення судів є, зокрема, результатом наукової інтерпретації суддями положень законодавства, в них утілюються елементи тієї або іншої загальноновизнаної авторитетної правової або політико-правової доктрини. Отже, це дає підстави стверджувати, що судові рішення доктринальні за своєю природою. Правова природа судових рішень включає природно-правову доктрину та юридичну природу судових рішень, обумовлених доктринальними правовими позиціями, з урахуванням прецеденту як однієї із форм реалізації правової доктрини.

М. Костицький, суддя КСУ у відставці, на науково-практичній конференції «Доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України» 28 жовтня 2020 року, організованій КСУ, у своїй доповіді розглядає дуже важливе питання: форму використання науково-правової доктрини в судовій діяльності. Він цілком слушно зазначає, що у правозастосовних органах домінує методологія позитивізму, а використання правових доктрин в судовій діяльності є проблемою. Хоча в цій сфері поступово можемо спостерігати певні зрушення. Правова доктрина (як сукупність концепцій, принципів та ідей) у судовій практиці набуває нового змісту, тобто в процесі правозастосовної діяльності вона перетворюється в інструмент правового методу вирішення завдань судової практики [32, с. 25-26].

Останнім часом активізувалася увага до такого терміна, як судова доктрина, тому необхідним є його визначення та встановлення співвідношення з правовою доктриною. Судові доктрини – поняття характерне для сім'ї загального права, але, враховуючи тенденції до взаємопроникнення, запозичення, гармонізації та уніфікації між різними правовими системами в сучасному світі, цей термін поступово входить до словника вітчизняних правників. Судова доктрина не тотожна судовому прецеденту, і не є просто сукупністю прецедентів. Значення першоджерела втрачається в процесі вирішення великої кількості типових (схожих) судових справ. Завдяки багаторазовому застосуванню певне правило (підхід), сформульований в одному прецеденті, отримує підтвердження в ряді аналогічних справ, починає сприйматися як існуючий сама по собі і розглядається у якості судової доктрини [34, с. 9]. Разом з тим правова доктрина та судові доктрини також взаємопов'язані, оскільки доктринальні положення виступають в якості ядра судових доктрин, що розвиваються в рішеннях суддів, або сприяють їх розвитку, доповнюючи і розкриваючи процес суддівського правотворчості. Доктрина важлива для «легітимації» судових рішень, тобто співвіднесення їх з усталеними поглядами на сутність права в суспільстві та, насамперед, науковому середовищі. Звернення до правової доктрини надає судовим рішенням додаткову авторитетність, обґрунтованість [35, с. 14].

Щодо вітчизняної правової системи, то питання судових доктрин набуває актуальності у зв'язку з особливим статусом практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) згідно з чинним законодавством. Як приклад, наведемо використання доктрини «плодів отруйного дерева» (Fruit of the Poisonous Tree), яка була сформована у судовій практиці США. Ця доктрина знайшла своє втілення у практиці ЄСПЛ, зокрема у справах «Gäfgen v. Germany», «Teixeira de Castro v. Portugal», «Шабельник проти України», «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Яременко проти України». Також ця доктрина має місце і у практиці ВП Верховного Суду [36]. Основною властивістю судової доктрини є те, що вона виводиться на основі емпіричного підходу шляхом інтерпретації застосовуваної норми з метою судової аргументації, що вимагає здійснення необхідного рівня правотворчих функцій [10, с. 16].

Також взаємодію вчених-правознавців та суддів ВС у вирішенні складних правових проблем можемо прослідкувати на прикладі такої конструкції, як «виключна правова проблема», що є новелою вітчизняного законодавства. Так, у процесуальному законодавстві встановлено, що суд, який розглядає справу в касаційному порядку, має право передати справу на розгляд до Великої палати Верховного Суду, якщо дійде висновку, що справа містить виключну правову проблему (далі – ВПП) і таке передання необхідне для забезпечення розвитку права й формування єдиної правозастосовної практики [37]. За відсутності усталеної «теорії та практики» з цього питання науковці у статтях, а судді в своїх рішеннях фактично спільними зусиллями напрацьовують підходи до розв'язання неоднозначних і спірних питань стосовно зазначеної проблематики в умовах відсутності законодавчого визначення поняття ВПП. Наприклад, у своїй статті В. Косович пропонує таке визначення ВПП – «це зумовлена недоліками юридичних норм, їхнім абстрактним та оціночним характером, відсутністю нормативно визначених форм і способів подолання можливість неуніфікованого судового застосування однакових юридичних норм до тотожних суспільних відносин» [38, с. 218].

А судді ВС у своїх ухвалах поступово формують критерії справ, щодо яких можливо говорити про наявність ВПП. Про важливість і затребуваність такої роботи свідчить кількість посилань згідно з даними ЄДРСР станом на 20 лютого 2019 року на постанову Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 826/1476/15 стосовно ВПП, а саме: у 319 рішеннях судів першої інстанції, 421 постанові суду апеляційної та 273 – касаційної інстанції [39].

Висновки. Науково-правова доктрина – розуміється як система теоретично та науково обґрунтованих положень про правові явища; при цьому такі положення мають авторитетний характер та визнання серед юридичної спільноти (вчені та практики), є відображенням реального стану наукової думки, яка систематично оновлюється. Науково-правова доктрина слугує базисом при здійсненні правотворчості, правотлумачення та правореалізації. Розроблені в межах юридичної науки поняття, категорії, концепції, конструкції використовуються законодавцями при створенні нормативно-правових актів, в свою чергу інтерпретувати та застосувати закладені в юридичних текстах приписи також неможливо без відповідних знань. Безперечною є роль доктрини і у формуванні правосвідомості та правової культури юристів, професійного юридичного мислення, без чого неможливо тлумачити та впроваджувати правові приписи в життя. У судовій діяльності саме положення науково-правової доктрини можуть слугувати тими аргументами, які допоможуть вирішити конкретну справу при наявності виключної правової проблеми через наявність колізій, прогалин в законодавстві. Також саме в доктрині розробляються основні підходи (інструментарій) тлумачення юридичних текстів.

Щодо доктринального тлумачення, то воно відрізняється від інших видів тлумачення науководослідним характером та пропонує певний спосіб (варіант) тлумачення змісту відповідного юридичного тексту для його подальшої реалізації іншими суб'єктами права. Суб'єкти доктринального тлумачення використовують свої фундаментальні теоретичні знання для визначення дійсного змісту відповідних об'єктів тлумачення з метою вирішення найбільш складних і проблемних питань юридичної практики. Разом з тим суттєвою є проблема пошуку оптимальної форми використання результатів доктринального тлумачення та положень науково-правової доктрини для аргументації того чи іншого варіанта інтерпретації суб'єктами, які її здійснюють, що становить напрям подальшого пошуку в цій сфері.

Список використаних джерел

1. *Лепиш Н. Я.* Наукове розуміння тлумачення норм права. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. №4. С. 12–24.
2. *Полянський Є. Ю.* Правова доктрина як базисна концепція права. Наукові праці НУ ОЮА. 2015. С. 297–313.
3. *Семеніхін І. В.* Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз : наук. доп. наук. ред. О. В. Петришин ; гол. ред. С. Г. Серьогіна ; редкол. Ю. П. Битяк та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. будівництва та місцевого самоврядування. Харків : Юрайт, 2012. 88 с.
4. *Євграфова Є. П.* Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. Вісник Академії правових наук України. 2010. № 2. С. 40–51.
5. *Перевалов В. Д.* Правовая доктрина: понятие и соотношение с иными близкими по содержанию категориями. Российское право: образование, практика, наука. 2019. № 5. С.42–48.
6. *Шевченко А. Є., Кармаліта М. В.* Вплив правової доктрини на правотворчий процес. Юридичний вісник. 2015. № 3 (36). С. 52–57.
7. *Семеніхін І.* До питання про співвідношення і взаємодію правової доктрини та юридичної науки. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 3 (74). С. 64–72.
8. *Варич О. Г.* Правова доктрина: ціннісний вимір. Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права : тези доп. та повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 3–4 жовт. 2019 р.) / за заг. ред. І. Д. Шутака. Харків : Право, 2019. С. 33–35.
9. *Карташов В. Н.* Теория правовой системы общества: учебн. пособ. : в 2-х т. Ярославль : ЯРГУ, 2005. Т. 1. 547 с.
10. *Гаджиев Х. И.* Судебные доктрины и эффективность правоприменения. Журнал российского права. 2019. № 6. С. 14–27.
11. *Давид Р., Жоффре-Спинози К.* Основные правовые системы современности. Москва : Международные отношения, 1998. 400 с.
12. *Губанов О. О.* Правова доктрина як джерело права в межах романо-германської, англосаксонської та релігійно-традиційної правової сім'ї: порівняльна характеристика. Право і суспільство. 2015. № 6. С. 9–14.
13. *Хабриева Т. Я.* Толкование Конституции РФ: теория и практика : дисс. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.02. Москва, 1997. 369 с.

14. Недилько Ю. В. К вопросу о соотношении доктринального и судебного толкования в правоприменительной практике европейских государств. Вестник Краснодарского университета МВД России. 2016. №1 (31). С. 16-21.
15. Арзамасов Ю. Г. Проблемы доктринального толкования права. Вестник РУДН. Сер.Юридические науки. 2016. № 4. С. 9–25.
16. Абдрасулов Е. Субъекты доктринального толкования закона. Мысль. 2002. №7. С. 60–63.
17. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
18. Садовський М. М. Основні формальні ознаки доктринального тлумачення. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2016. №1. С. 20–24.
19. Український індекс наукового цитування. URL: <http://uincit.uran.ua/scientists/fronts/about> (дата звернення: 21.04.2021).
20. Бичковський Є. Л. Науково-практичний коментар: особливості структури та композиції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. «Юриспруденція». 2017. № 26. С.11-14.
21. Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JwU_B&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%A5.%D1%8F20 (дата звернення: 21.04.2021).
22. Хабриева Т. Я. Венецианская комиссия как субъект толкования национального права. Журнал российского права. 2016. № 8 (236). С. 5–15.
23. Карвацька С. Б. Інтерпретація норм міжнародного права: теоретичні та практичні аспекти : автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2020. 41с.
24. Копча В. В. Верховенство права як принцип сучасної держави. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 3 (108). С. 198–212.
25. Гетманцев М. Правова природа висновку експерта в галузі права. Підприємництво, господарство і право. 2018. №6. С. 333–337.
26. Експерт з питань права у розгляді справ: аналіз судової практики. Протокол - юридичний інтернет-ресурс. URL:https://protocol.ua/ru/ekspert_z_pitan_prava_u_rozglyadi_sprav_analiz_sudovoi_praktiki/ (дата звернення: 28.04.2021).
27. Михайлович Д. М. Офіційне тлумачення закону : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2003. 17 с.
28. Спасибо-Фатсева І. В. Доктринальне тлумачення. Вісник Академії правових наук України. 2006. № 1(40). С. 14–25.
29. Надежин Г. Н. Доктринальное толкование норм права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2005. 25 с.
30. Попов О. І. Правова доктрина та її застосування Верховним Судом України при перегляді судових рішень у цивільних справах. Проблеми законності. 2016. Вип. 132. С. 83–90.
31. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/sklad-naukovo-konsultativnoyi-rady-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny> (дата звернення: 28.04.2021).
32. Доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України: зб. матеріалів і тез наук.практ. онлайн-конф. (м. Київ, 28 жовтня 2020 р). Київ : Ваіте, 2020. 100 с.
33. Орзіх М. Доктрина в діяльності Конституційного Суду України. Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 4–5. С. 57–63.
34. Мохов Р. М. Судебная доктрина как источник права. Политика, экономика и инновации. № 4 (21). 2018. С.1–29.
35. Емелин М. Ю. Правовая доктрина в системе источников общего права: на основе анализа правовой системы США : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2015. 32 с.
36. Яновська О. Доктрина заборони використання «плодів отруйного дерева» та винятки з неї: судова практика Великої Палати Верховного Суду в кримінальних провадженнях. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/186447-doktrina-zaboroni-vikoristannya-plodiv-otruynogo-dereva-ta-vinyatki-z-neyi-sudova-praktika-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-v-kriminalnikh-provadhennyakh> (дата звернення: 21.04.2021)
37. Козловська Л. Виключна правова проблема як підстава для передання справи до ВП ВС. Закон і бізнес. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/138640viklyuchna_pravova_problema_yak_pidstava_dlya_peredannya_spr.html (дата звернення: 27.04.2021).
38. Косович В. Виключна правова проблема та необхідність розвитку права: загальнотеоретичний аналіз. Право України. 2020. №3. С. 218–232.
39. Берназюк Я. Вирішення виключної правової проблеми як спосіб забезпечення однакового застосування норм права. Судебно-юридическая газета. 2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/136144-virishennya-viklyuchnoyi-pravovoyi-problemi-yak-sposib-zabezpechennya-odnakovogo-zastosuvannya-norm-prava> (дата звернення: 27.04.2021).

References

1. *Lepish N. Ia.* Naukove rozuminnia tлумachennia norm prava. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. 2015. №4. S.12–24.
2. *Polianskyi Ye. Iu.* Pravova doktryna yak bazysna kontseptsii prava. Naukovi pratsi NU OIuA. 2015. S. 297–313.
3. *Semenikhin I. V.* Pravova doktryna: zahalnoteoretychnyi analiz / nauk. dop. nauk. red. O. V. Petryshyn ; hol. red. S. H. Serohina ; redkol. Yu. P. Bytiak ta in. ; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, Nauk.-doslid. in-t derzh. budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia. Kharkiv : Yurait, 2012. 88 s.
4. *Ievhrafova Ye. P.* Doktrynalne tлумachennia norm prava (zakoniv): pryroda i zdiisnennia. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2010. № 2. S.40–51.
5. *Perevalov V. D.* Pravovaya doktrina: ponyatie i sootnoshenie s inymi bliz'kimi po sodержaniyu kategoriymi. Rossijskoe pravo: obrazovanie, praktika, nauka. 2019. № 5. S. 42-48.
6. *Shevchenko A. Ie., Karmalita M. V.* Vplyv pravovoi doktryny na pravotvorchyi protses. Yurydychnyi visnyk. 2015. № 3 (36). S. 52–57.
7. *Semenikhin I.* Do pytannia pro spivvidnoshennia i vzaiemodiiu pravovoi doktryny ta yurydychnoi nauky. Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2013. № 3 (74). S. 64-72.
8. *Varych O. H.* Pravova doktryna: tsinnisnyi vymir. Problemy normotvorennia, realizatsii ta tлумachennia norm prava u svitli zahalnovyznanoho pryntsyu verkhovenstva prava : tezy dop. ta povidoml. uchasn. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Ivano-Frankivsk, 3–4 zhovt. 2019 r.) / za zah. red. I. D. Shutaka. Kharkiv : Pravo, 2019. S. 33–35.
9. *Kartashov V. N.* Teoriya pravovoi systemy obshchestva: uchebn. posob.: v 2-h t. Yaroslavl': YaRGU, 2005. T. 1. 547 s.
10. *Gadzhiev H. I.* Sudebnye doktriny i effektivnost' pravoprimereniya. Zhurnal rossijskogo prava. 2019. № 6. S. 14–27.
11. *David R., Zhoffre-Spinozi K.* Osnovnye pravovye systemy sovremennosti. Moskva : Mezhdunarodnye otnosheniya, 1998. 400 s.
12. *Hubanov O. O.* Pravova doktryna yak dzhereło prava v mezhakh romano-hermanskoj, anhlosaksonskoj ta relihiino-tradytsiinoj pravovoi simi: porivnialna kharakterystyka. Pravo i suspilstvo. 2015. № 6. S. 9–14.
13. *Habrieva T. Ya.* Tolkovanie Konstitucii RF: teoriya i praktika: diss. ... d-ra. yurid. nauk: 12.00.02. Moskva, 1997. 369 s.
14. *Nedil'ko Yu. V.* K voprosu o sootnoshenii doktrinal'nogo i sudebnogo tolkovaniya v pravoprimeritel'noj praktike evropejskikh gosudarstv. Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii. 2016. №.1 (31). S. 16-21.
15. *Arzamasov Yu. G.* Problemy doktrinal'nogo tolkovaniya prava. Vestnik RUDN. Ser. Yuridicheskie nauki. 2016. № 4. S. 9–25.
16. *Abdrasulov E.* Sub»ekty doktrinal'nogo tolkovaniya zakona. Mysl'. 2002. №7. S.60–63.
17. *Krestovska N. M., Matvieieva L. H.* Teoriia derzhavy i prava: Elementarnyi kurs. Vydannia druhe. Kharkiv : TOV «Odissei», 2008. 432 s.
18. *Sadovskiy M. M.* Osnovni formalni oznaky doktrynalnogo tлумachennia. Nacional'nyy yuridicheskij zhurnal: teoriya i praktika. 2016. №1. S. 20–24.
19. *Ukrainskyi indeks naukovoho tsytuvannia.* URL: <http://uincit.uran.ua/scientists/fronts/about> (data zvernennia: 21.04.2021).
20. *Bychkovskiy Ye. L.* Naukovo-praktychnyi komentar: osoblyvosti struktury ta kompozytsii. Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. Ser. «Iurysprudentsiia». 2017. № 26. S.11-14.
21. *Iurydychna entsyklopediia / red. Yu. S. Shemshuchenko [ta in.] ; NAN Ukrainy, In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho.* Kyiv : Vyd-vo «Ukrainska entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 1998–2004. URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JwU_B&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=U=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%A5.%D1%8F20 (data zvernennia: 21.04.2021).
22. *Habrieva T. Ya.* Venecijskaya komissiya kak sub»ekt tolkovaniya nacional'nogo prava. Zhurnal rossijskogo prava. 2016. № 8 (236). S. 5–15.
23. *Karvatska S. B.* Interpretatsiia norm mizhnarodnogo prava: teoretychni ta praktychni aspekty: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra. yuryd. nauk : 12.00.01. Kyiv, 2020. 41s.
24. *Kopcha V. V.* Verkhovenstvo prava yak pryntsyup suchasnoi derzhavy. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2018. № 3 (108). S. 198–212.
25. *Hetmantsev M.* Pravova pryroda vysnovku eksperta v haluzi prava. Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2018. № 6. S. 333–337.
26. *Ekspert z pytan prava u rozghliadi sprav: analiz sudovoi praktyky. Protokol - yurydychnyi internet-resurs.* URL: https://protocol.ua/ru/ekspert_z_pitan_prava_u_rozglyadi_sprav_analiz_sudovoi_praktiki/ (data zvernennia: 28.04.2021).
27. *Mykhailovych D. M.* Ofitsiine tлумachennia zakonu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kharkiv, 2003. 17 s.
28. *Spasybo-Fatieieva I. V.* Doktrynalne tлумachennia. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2006. №1(40). S. 14–25.
29. *Nadezhin G. N.* Doktrinal'noe tolkovanie norm prava: avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni kand. yurid. nauk: 12.00.01. Nizhnij Novgorod, 2005. 25 s.
30. *Popov O. I.* Pravova doktryna ta yii zastosuvannia Verkhovnym Sudom Ukrainy pry perehliadi sudovykh rishen u tsyvilnykh spravakh. Problemy zakonnosti. 2016. Vyp. 132. S. 83–90.

31. *Ofitsiyni veb-sait Konstytutsiinoho sudu Ukrainy*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/sklad-naukovo-konsultatyvnoyi-rady-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny> (data zvernennia: 28.04.2021).
32. *Doktrynalni pidkhody v diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*: zb. materialiv i tez nauk. prakt. onlain-konf. (m. Kyiv, 28 zhovtnia 2020 r). Kyiv : Vaite, 2020. 100 s.
33. *Orzikh M.* Doktryna v diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. 2011. № 4–5. S.57–63.
34. *Mohov R. M.* Sudebnaya doktrina kak istochnik prava. *Politika, ekonomika i innovacii*. № 4 (21). 2018. S.1–29.
35. *Emelin M. Yu.* Pravovaya doktrina v sisteme istochnikov obshchego prava: na osnove analiza pravovoj sistemy SShA: avtoref. diss. ... kand. jurid. nauk: 12.00.01. Saratov, 2015. 32 s.
36. *Ianovska O.* Doktryna zaborony vykorystannia «plodiv otruinoho dereva» ta vyniatky z nei: sudova praktyka Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu v kryminalnykh provadzhenniakh. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/186447-doktrina-zaboroni-vikoristannya-plodiv-otruynogo-dereva-ta-vyniatki-z-neyi-sudova-praktika-velikoyi-palati-verkhovnogu-sudu-v-kryminalnykh-provadhennyakh> (data zvernennia: 21.04.2021).
37. *Kozlovska L.* Vykluchna pravova problema yak pidstava dlia peredannia spravy do VP VS. *Zakon i biznes*. 2019. URL: https://zib.com.ua/ua/138640viklyuchna_pravova_problema_yak_pidstava_dlya_peredannya_spr.html (data zvernennia: 27.04.2021).
38. *Kosovych V.* Vykluchna pravova problema ta neobkhdnist rozvytku prava: zahalnoteoretychnyi analiz. *Pravo Ukrainy*. 2020. №3. S. 218–232.
39. *Bernaziuk Ya.* Vyrishennia vykluchnoi pravovoi problemy yak sposib zabezpechennia odnakovoho zastosuvannia norm prava. *Sudebno-yuridicheskaya gazeta*. 2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/136144-virishennya-viklyuchnoyi-pravovoyi-problemi-yak-sposib-zabezpechennya-odnakovogo-zastosuvannya-norm-prava> (data zvernennia: 27.04.2021).

Шевченко А. Є., Антошкіна В. К. Науково-правова доктрина та її значення у правотлумаченні

У запропонованій статті окреслено основні підходи до розуміння науково-правової доктрини та її конститутивні ознаки, а також вплив на процеси правотлумачення. Автори зауважують, що в науково-правовій доктрині не тільки визначається інструментарій і підходи до тлумачення юридичних текстів, а формуються поняття, категорії, концепції, конструкції, що використовуються законодавцями для створення нормативно-правових актів та суб'єктами права, які мають зрозуміти дійсний сенс правових приписів та реалізувати їх. У роботі висвітлено основні положення, що стосуються особливостей використання доктринальних джерел під час здійснення судового тлумачення у різних правових сім'ях. Визначено характерні ознаки доктринального тлумачення, форми його об'єктивації та взаємозв'язок із судовим тлумаченням. Встановлено, що чинним законодавством передбачені певні способи використання доктринальних положень та результатів доктринального тлумачення в правозастосовній практиці, але даний процес недостатньо відпрацьований і потребує подальшого уточнення.

Ключові слова: науково-правова доктрина, юридичне тлумачення, доктринальне тлумачення, судові доктрини, виключна правова проблема.

Shevchenko A. E., Antoshkina V. K. The scientific-legal doctrine and its influence on the law interpretation processes

The proposed paper outlines the main approaches to understanding of the scientific and legal doctrine and its constitutive features, as well as the influence on the law interpretation processes. The authors note that the scientific and legal doctrine not only defines the toolkit and approaches to the interpretation of legal texts, but forms the definitions, categories, conceptions, constructions which are used by legislators in creating regulations and by subjects of law which have to understand the true meaning of norms contained in such legal acts and implement in practice. The main provisions concerning the peculiarities of the doctrinal sources usage while judicial interpretation in different legal families are highlighted. The characteristic features of doctrinal interpretation, forms of its objectification and interconnection with judicial interpretation are determined. Particular attention is paid to the usage of doctrinal provisions in the legal interpretation by the Constitutional Court of Ukraine and the Supreme Court. The main forms in which the results of doctrinal interpretation are used in judicial activity are outlined: the functioning of scientific advisory councils, whose members provide their opinions on complex legal issues; involvement of an expert in the field of law to the court proceedings in certain cases provided by the current legislation. It is noted that during the court hearing of the case while the formation of a legal position the possibility to refer to the opinion of authoritative Ukrainian legal scholars is not typical and acceptable for the domestic legal system. It is noted that many authoritative lawyers, scientists with academic degrees and titles, who are also engaged in scientific activity, have worked and still work as judges, especially of the Constitutional Court of Ukraine. This practice is especially valuable because a judge is able to apply the results of his/her scientific work in interpreting the law in the process of judicial activity and at the same time to use his/her practical experience in scientific research. The authors of the paper cover issues related to the use of «judicial doctrines» and the solution of «exceptional legal issues», which are relatively new to domestic jurisprudence. The interconnection of these concepts with legal doctrine is determined.

It is established that although the current legislation provides for certain ways of using doctrinal provisions and the results of doctrinal interpretation in law enforcement practice, but this process is not developed enough and needs further clarification.

Keywords: scientific-legal doctrine, legal interpretation, doctrinal interpretation, judicial doctrines, exceptional legal problem.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-16

УДК 340.1

*Anatolii Yevheniiiovych Shevchenko,
Head of the Department of Theory,
History of Law and State and Constitutional Law,
University of the State Fiscal Service of Ukraine,
Doctor of Law, Professor
ORCID: 0000-0003-2663-9892*

*Serhii Volodymyrovych Kudin,
Professor of the Department of Theory, History of Law
and State and Constitutional Law,
University of the State Fiscal Service of Ukraine,
Doctor of Law, Associate Professor
ORCID: 0000-0003-1396-3212*

VARIETY OF THEORETICAL APPROACHES TO LEGAL INTERPRETATION

Problem statement. Legal principles have a significant impact on all spheres of society. Reflecting the most general and universal legal requirements, the principles find their real embodiment in all types of legal practice. They acquire particular importance in the legal interpretation, ensuring its efficiency and quality. Without correct and uniform understanding and clarification of legal prescriptions, neither lawmaking, nor implementation, nor systematization of regulatory legal acts, nor optimal administration of justice, as well as prevention of legal conflicts, which is the most effective way to ensure rights and legitimate interests, are impossible [1, p. 177].

At the same time, there are many points of view of scientists on the nature and function of legal principles, their relationship with the principles of law, especially in the context of interpretive practice. The main ways to solve this problem are reflected in theoretical approaches to legal interpretation. It should be noted that in theoretical science there is no dogmatization of any one approach; we can say that in the conditions of post-non-classical science, different approaches to existing problems are developed, and within the paradigm of comparism, they are perceived on the basis of a pluralism of ideas.

Analysis of recent researches and publications. This topic was addressed by such scientists as N. N. Voplenko, E. Vrublevskiy, D. A. Gavrilov, T. V. Gubaeva, J. Carbonnier, V. N. Kartashov, V. V. Tarasova, A. F. Cherdantsev and others. It should be noted that in their works separate theoretical approaches to the problem of legal interpretation were considered, however, a number of controversial issues related to the substantiation of the definition of the phenomenon of «legal interpretation», interpretation of the structure, elements of this legal phenomenon remained insufficiently developed.

The purpose of the article is to determine the diversity of theoretical approaches to legal interpretation as a reflection of pluralism in modern legal science.

The main results of the research. In pre-revolutionary and modern science, there were and there are four most common approaches to the study of legal interpretation [2, pp. 70-82; 3, pp. 3-8]. The first approach